

Godčevske zasedbe in ljudski godci.
Foto: Irena Destovnik, 15. 12. 2007

Godčevsko tradicijo iz srede 20. st. odraža popularizacija harmonike.
Foto: Marko Habič, SEM, 2008

ZVOKI SLOVENIJE: OD LJUDSKIH GODCEV DO »AVSENIKOV«

Razstava o ljudskem v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani

V prvem nadstropju Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) je od 22. novembra 2007 do septembra 2008 na ogled razstava z naslovom *Zvoki Slovenije: od ljudskih godcev do avsenikov*. Pod tem naslovom avtor razstave, etnomuzikolog mag. Igor Cvetko, sicer kustos za duhovno kulturo v SEM, predstavlja številne teme, odpira vprašanja in kaže na nujnost nadaljnjih raziskovanj in predstavitev.

Na začetku nam avtor razstave ponuja pregled glasbil kot zgodovinskih glasbenih presežnikov z območja Slovenije. Ta temelji na razmerju predstavljenih zgodovinskih virov (glasbil) do najdb na drugih geografskih in etničnih območjih. Razstavljeni so viri, ki se kot endemične in tudi sicer posebne vrste uvrščajo na zemljevid širšega evropskega prostora: koščena piščal iz jame Divje Babe, dve kosti z vdolbenimi luknjicami, brnivka, vaška situla z upodobljeno panovo piščaljo, haloška žvegla, ropotulje, psalterij (kot t. i. slovenski oprekelj) z upodobitvami na freskah, vejnati rog. Ekspoziti so edinstveni in zanimivi, sicer postavljeni v absolutno pozicijo, ki dopušča le malo prostora domnevam o časovno zelo oddaljenih in težko dokazljivih pojavih.

Panjske končnice so tisti zgodovinski dokumenti, ki nam za 19. stoletje konkretnije ne predstavljajo le posameznih ljudskih glasbil, temveč tudi godčevske zasedbe. Na tem mestu razstava prikazuje godčevstvo v slovenskem etničnem prostoru. Sledi postavitev šolsko »izčiščeni« (sredi 20. stoletja tudi terensko dokumentiranih) godčevskih zasedb, ki sovpadajo z današnjo splošno podobo o ljudski glasbi. Rezijanski duet citire in bunkule, bovški/istrski trio, tamburaški ansambel in prekmurska banda so prvi ekspoziti na razstavi, ob katerih lahko poslušamo njihove (dokumentirane) zvoke. Fotografije ljudskih godcev, postavljene med razstavljenimi godčevskimi zasedbami, zaradi svoje nadnaravne povečave učinkujejo zelo

živo in tako posredno oživljajo glasbila kot neme ekspozite. Če je bil prejšnji razstaveni prostor minimalistično oblikovan in je puščal prostor za glasbila in njihove zvoke, naslednji tok razstave vsebinsko in estetsko preusmeri v godčevstvo s konca 19. in z začetka 20. stoletja. Tu so na vpogled različne priložnosti iz kmečkega in mestnega življenja, ki jih je spremljala glasba. Razvejanost godčevskih oblik in glasbenih udejevanj se kaže tudi v premišljeno oblikovanih panojih: na gosto postavljene fotografije od daleč delujejo kot nepregleden pejzaž dogajanj, šele od blizu pa opazimo združbe, ki delujejo glasbeno in ob glasbi: godce in glasbila, vpete v glasbena društva (tamburaštvo), sokolstvo in orlovstvo, proslave, nabore, prvomajske povorke, sprevoje, predstavitev folklornih skupin, poroke, šege, kot so pust, florjanovo ...

Nato razstava pripelje »do avsenikov«, kot to obeta že naslov. Tu prikazano novejšo godčevsko tradicijo iz srede 20. stoletja odraža popularizacija harmonike in vse spremljajoče spremembe v glasbi, njeni družbeni vlogi, prenosnikih zvoka, medijih ... Igor Cvetko v središče razstave postavi harmoniko, ki jo najprej spoznamo od znotraj: njene sestavne dele in tipe. Ker se je harmonika uveljavljala ob odločilnih tehnoloških spremembah, je eden med razstavnimi prostori namenjen tudi predmetom (fonografu, radijskemu sprejemniku ...), ki so harmoniko povezali z ljudmi: tokrat glasba ni več samo neposredno doživetje ob zabavi in plesu (npr. na veselici), temveč je tehnološko posredovan glasbeni dogodek. Zgodovinsko dogajanje je povzeto s predstavljivo zgodbo Mihovih godcev z Gorenjskega kot zgodbe o zgodovinskem spreminjanju vloge glasbe in godca, vzpostavljanju odnosov ljudska glasba – oder, ljudski godec – »koncertni« poslušalec, uvajanju petja k instrumentalni glasbi, uveljavljanju godčevstva kot zvezdnitva, oblačilne podobe in nove estetike.

* Dr. Urša Šivic, dipl. muzikol., asistentka na Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU, 1000 Ljubljana, Novi trg 2. E-naslov: ursa@zrc-sazu.si

Zgodba Mihovih godcev in kronološki seznam nastajajočih narodno-zabavnih ansamblov pripeljeta do viška, do dveh osrednjih ustvarjalcev: Ansambla bratov Avsenik (leta 1953) in harmonikarja Lojzeta Slaka (leta 1963). Oba zaznamujejo – izbrani iz množice obstoječih – zelo eksplicitni razstavljeni predmeti, kot so, na primer, inštrumenti, nagrade in albumi, vsi pa pripovedujejo o pomembnosti omenjenih zgodb.

Igor Cvetko ta del razstave konča leta 1963, ko je Lojze Slak začel bolj vidno delovati, torej takrat, ko se začenja drugačno obdobje drugačne »ljudske«, narodove – narodno-zabavne glasbe. Cvetko skozi priprta vrata odstre vpogled tudi v razvoj novodobnega godčevstva med slovenskimi izseljenci; predstavi glasbene pojave (instrumentalne narodno-zabavne zasedbe z dodanimi, »tujimi« instrumenti, ameriško, tako imenovano clevelandsko polko, risanke s podloženo narodno-zabavno glasbo), ki so se pod vplivom spoja drugačnih kulturnih in družbenih okolij oblikovali v slovenskih izseljenjskih sredinah v 20. stoletju

Čeprav razstava z naslovom Zvoki Slovenije: od ljudskih godcev do *avsenikov* obeta predvsem prikaz zvočnosti, pa je ta le njen cilj. V zvočne podobe nas tako vpeljujejo najrazličnejše vzporedne teme: godci, glasbila, tehnične aparature in družbeni vidiki. Ekspoziti na razstavi so premišljeno izbrani, saj ne predstavljajo le predmetov kot takih, temveč sporočajo zgodbe o zgodovini, dogodkih in ljudeh. Po zaslugi oblikovalca razstave Dušana Podgornika so predmeti smiselno in estetsko postavljeni v manjše enote in hkrati vpeti v celotni prostor. Razstava Igorja Cvetka in Slovenskega etnografskega muzeja zgodovinsko široko, vsebinsko razgibano in slikovito predstavlja oblikovanje izbranih slovenskih instrumentalnih zvočnosti. Ob tem spontano prikazuje zgodovinski spoj ljudske in narodno-zabavne glasbe. Je ena redkih razstav, ki se z narodno-zabavno glasbo ukvarjajo neobremenjeno – druge stroke jo še vedno prezirljivo obravnavajo kot množično glasbo – ji s tem priznavajo zgodovinskost in jo nenazadnje umeščajo med osrednje slovenske zvočnosti.

PREDSTAVITEV ČEVLJARSKE OBRTI NA STALNI RAZSTAVI SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA

Slovenski etnografski muzej je za postavitev stalnih zbirk pod skupnim naslovom Med naravo in kulturo leta 2007 na predvečer mednarodnega praznika muzealcev prejel Valvasorjevo priznanje za leto 2006. Priznanje je vsekakor zaslužno, kajti vsebinsko je stalna razstava izredno pestra in obsežna. Zaradi drugih obveznosti si je nisem ogledala takoj, vendar sem prepričana, da imajo muzejske vsebine trajnejšo vrednost in ni zato nič narobe, če se prvi vtisi malce »uležejo«, pravi pa oblikujejo nekoliko pozneje. Pozneje sem si razstavo ogledala večkrat, nekoliko bolj sem se posvetila razdelku z naslovom Drugi viri in načini preživljanja – Obrt. Največ moje pozornosti je pritegnila rekonstrukcija čevljarske delavnice.

Pojem obrt zajema izdelovalno, predelovalno in storitveno gospodarsko dejavnost. Sestavljajo jo številne obrtne panoge, katerih nosilci so strokovno usposobljeni posamezniki, od mojstra preko pomočnika do vajenca (Bogataj 2005: 375). Slovenci so se skozi stoletja ukvarjali z izredno velikim številom različnih obrti,¹ z nekaterimi bolj, z nekaterimi manj množično. Predvsem za domačo obrt je bilo značilno, da so jo opravljali kot dopolnilno dejavnost (v času založništva npr. čevljarstvo v okolici Tržiča), ročno (od tod tudi ime rokodelstvo, predvsem značilno za obdobje cehovstva do srede 19. stoletja), da zanjo ni bilo potrebnih velikih kapitalskih

vložkov (v nasprotju z npr. modrotiskarsko dejavnostjo) in posebnih delavnic, ker se je dejavnost praviloma odvijala v sklopu drugih vsakdanjih opravil (tako vlogo domače obrti prikazujejo nekatere etnološke razstave, postavljene v avtentičnih ambientih etnoloških nepremičnih spomenikov, npr. v Pocarjevi domačiji v Radovni in v Kavčnikovi domačiji v Zavodnjah. Po drugi strani pa so se razvile številne obrti, za katere so bili potrebni podjetniška žilica, več znanja, kapital za nakup opreme ter opredeljen trg. Tovrstni obrtniki so z izdelovanjem večje količine izdelkov za vsakdanjo rabo, ki jih ljudje doma niso znali sami narediti, oskrbovali prebivalstvo tudi zunaj domačega kraja oz. obrtnega okoliša (tržiški čevljarji so se že v 19. stoletju delili na tiste, ki so izdelovali »ufrimane« čevlje, to je čevlje po meri, in na tiste, ki so delali za neznanega kupca obutev za »kolekturo«).

Obrt je bila razvita tako na podeželju kot v mestih. Muzejski svetovalec, mag. Andrej Dular, avtor razdelka o obrti, zaradi omejenega prostora v SEM ni mogel prikazati vseh obrti. Med tistimi, ki jih je na uvodnem panoju naštel in opredelil kot »proizvodne obrtne dejavnosti, ki iz naravnih in umetnih materialov izdelujejo polizdelke za nadaljnjo obdelavo in izdelke za osebno in splošno rabo«, je izbral devet precej različnih vrst: modrotiskarstvo, o čemer je pred leti že izdal obsežen muzejski katalog (Dular 2000) in barvarstvo, pletarstvo, precej znane suhorobarstvo ter lončarstvo in pečarstvo, čevljarstvo in kovaštvo. Med storitveni in dokaj mladi obrtni veji sodita slikarstvo in pleskarstvo, med bolj mestno obrt pa

¹ O tem pričajo mnoge strokovne knjige, nekdanja in sedanja stanovska združenja, arhivsko in muzejsko gradivo, televizijske oddaje, projekti, prireditve ipd.

* Mag. Tita Porenta, prof. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka, Muzeji radovljiške občine, Linhartov trg 1, 4240 Radovljica. E-naslov: titaporenta@gmail.com